

Perfekt lärobok och uppslagsbok i ett

GERIATRISK NUTRITION

230 sidor

Författare: Gerd Faxén Irving, Brita Karlström, Elisabet Rothenberg

Förlag: Studentlitteratur; 2010

ISBN 978-91-44-05211-3

Tre av rikets mest erfarna geriatriska dietister har utvidgat, omarbetat och förnyat boken »Mat och kostbehandling för äldre. Problem och möjligheter« – första upplagan kom 1998 – där de var tre av fem författare. Jag hade förmånen att recensera den boken då och använde rubriken »Närmast perfekt minilärobok ...«. Nu har det i många avseenden blivit ytterligare ett lyft.

Boken innehåller tjugotre kapitel som väl belyser det breda området – tio kapitel handlar om nutrition vid olika sjukdomstillstånd. Övriga behandlar kvalitet och organisation, livsmedelshygien, åldrande, näringsbehov, aptit, läkemedelsbehandling, tugg- och sväljsvårigheter, konsistensanpassad kost, hjälpmedel, undernäring, energi- och proteinrik kost, nutritionsstöd samt

etik. Det är svårt att hitta förslag till kompletteringar av denna breda uppläggning.

Författarna gör en relevant genomgång av litteraturen. Man lånar i talrika tabeller hårda fakta – inte minst från gällande rekommendationer och från till exempel Socialstyrelsen, Livsmedelsverket, SBU, statliga utredningar och bestämmelser, SCB samt Sveriges Kommuner och landsting. Detta gör att boken kan användas både som vanlig lärobok och som uppslagsbok. Det ges också generöst med faktarutor.

Det första kapitlet, som sätter in boken i ett större sammanhang, är värdefullt. Här avhandlas till exempel begreppen »evidensbaserad vård«, »nationella riktlinjer«, »värdegrund« och »ansvar«.

Geriatrisk nutrition är en del – men en viktig sådan – av gerontologisk nutrition. Dels naturligtvis i sig och per definition, dels för att gränsen mellan normalt åldrande och sjukdom i hög ålder sällan är knivskarp och ofta svår att

dra. Bokens ämne är ju geriatrisk nutrition. Dock ges också förtjänstfullt goda synpunkter på äldre och på det normala åldrandet – till exempel i kapitlet Äldre och åldrande, skrivet av Elisabet Rothenberg, där fakta till stor del tagits från de gerontologiska och geriatriska populationsstudierna i Göteborg (H70).

Boken hålls hela tiden saklig, och budskapet är trovärdigt. Författarna håller sig i tillämpliga fall till de nordiska rekommendationerna. Det är viktigt bland annat på grund av alla kostråd som florerar på olika håll – råd som tycks helt gå ut på att dels få kroppsvikten att minska, dels att lansera olika »dieter«, den ena mer besynnerlig än den andra. Inom geriatriken och oftast också hos äldre i allmänhet är en måttlig »övervikt« ofta snarast en hälsomärklig, och det är låg kroppsvikt och viktminskning som är oönskat och potentiellt farligt. Detta framkommer på ett bra sätt på många ställen i boken, till exempel så att ett helt kapitel ägnas åt energi- och proteinrik kost (E-kost). Övervikt får å andra sidan (rättmätigt) föga utrymme i boken och behandlas där på ett balanserat sätt.

Layouten med rubriksättning och lo-

Engagerad ledning ger bra patientsäkerhet

PATIENT SAFETY

440 sidor

Författare: Charles Vincent

Förlag: BMJ Books; 2010

ISBN 978-1-4051-9221-7

Författaren är professor i »clinical safety research« vid avdelningen för kirurgisk onkologi och teknologi, Imperial College i London. Han är psykolog och har länge arbetat med patientsäkerhet. Den första upplagan av »Patient safety« utkom 2005. Han konstaterar att de fem senaste åren har inneburit betydande förbättringar på många fronter, och han tycker det finns skäl till optimism kring vad som kan uppnås. Tidigare år har patientsäkerhet i huvudsak handlat om att avslöja otaliga hål i sjukvårdens »schweizerost«, men nu kan han se möjligheter att uppnå den pålitlighet och säkerhet som den schweiziska klockan alltid haft.

Boken känns väldigt aktuell och försöker täcka alla aspekter på patientsä-

kerhet. Det finns inga »quick fixes« utan det är arbete på många plan som behövs för att uppnå en ökad säkerhet. Det räcker inte med avvikelserapportering, händelseanalyser, riskanalyser, »global trigger tool«-mätningar eller SBAR (Situation-Background-Assessment-Recommendation), utan vi behöver många pusselbitar samtidigt för att uppnå en bättre patientsäkerhet. IT-system som streck-koder för medicinutdelning eller blodpåsar kan hjälpa oss, men det är människor som skapar säkerhet.

Vincent utvecklade sin egen händelseanalysmodell 2004 i »The London protocol« med mottot att en felhändelse är ett fönster till systemet. Han tycker att händelser av »lex-Maria«-typ ska utredas av utomstående, och han anser

att hälso- och sjukvården har ett stort ansvar för att ta hand om de drabbade genom att beklaga och ge dem full insyn i vad som hänt. Han betonar också vikten av att inblandad personal får stöd och hjälp att hantera den oavsiktliga situation man hamnat i om någon patient allvarligt skadats eller dött. Alla gör vi ibland fel, och om konsekvenserna varit allvarliga kan vi behöva professionellt stöd för att bearbeta händelsen.

Charles Vincent har, tillsammans med en psykologkollega, skrivit om detta tidigare i »I rättvisans namn«, som utgavs på Liber förlag 2007 och redigerades av Synnöve Ödegård. Allt detta känns fortsättningsvis väldigt aktuellt. Vincent berör begreppet »non-technical skills« och hänvisar här till Rhona Flin med kollegor, som forskat kring hur vi ska träna till exempel uppmärksamhet och beslutsfattande. Team skapar säkerhet om

gisk uppbyggnad är utmärkt. Språket är likaledes utmärkt – klart, stringent och allmänt läsvänligt. Referenslistan är välkomponerad, och faktafel lyser i boken – vad jag kan se – helt med sin frånavaro. Figurerna är illustrativa och pedagogiska, och fotografierna av till exempel maträtter välvalda, ehuru de senare kunde vara fler, till exempel jämfört med författarnas ovan nämnda bok »Mat och kostbehandling hos äldre«. Där stimulerade fotografierna än mer snålvattnet – av betydelse i en bok som bland annat handlar om »sjukhussvält«.

Med rätta ägnas stort utrymme åt inte bara basal näringslära utan också praktiska råd och knep (tillagning och hantering av mat, måltidsordning, måltidsmiljö, dryck, övernattsfasta, kryddor, kultur och religion, mat- och vätskelistor samt kostombud).

Boken ska naturligtvis finnas överallt där äldres kostfrågor är aktuella – inom sjukvård och socialtjänst, och i dietisters, sjuksköterskors, arbetsterapeuters, läkares och andras bokhyllor. Men den bör också finnas på klinikbibliotek, och som lärobok i undervisningen av många studentkategorier.

Bertil Steen

professor emeritus,
Sahlgrenska akademien
vid Göteborgs universitet

de kan fås att fungera med öppen kommunikation och utan hierarkiska hinder men med tydlig ledning som lyssnar och förankrar beslut.

Författaren avslutar boken med att lyfta fram två välfungerande sjukvårdssystem. Det ena är Jönköpings landsting, där Vincent ser engagemang från den högsta ledningen som av central betydelse. Det andra systemet han lyfter fram är Veterans Affairs i USA. Vincent tror att man för att lyckas behöver fungerande mikrosystem med team som arbetar med CRM (customer relationship management), dess principer anpassade till sjukvård.

Boken kan varmt rekommenderas till alla som sysslar med patientsäkerhet. Sittande regering har aviserat stora patientsäkerhetssatsningar i den närmaste framtiden, och vi har en ny lagstiftning som gäller från 1 januari. Boken ger många uppslag och inspiration till patientsäkerhetsarbetet i den svenska sjukvården.

Anders Fagerlund

överläkare, patientsäkerhetsstrateg,
Akademiska sjukhuset, Uppsala

Svenska Nobelprisindustrins nedgång och fall

NÄR SVERIGE SÅLDE NOBELPRISINDUSTRIN

271 sidor

Författare: Torun Nilsson

Förlag: SNS förlag; 2010

ISBN 978-91-86-20354-2

Följ med bakom kulisserna till de svenska pansarkryssarna Astras, Kabis och Pharmacias nedgång och fall som svenska »blockbusters«. Författaren Torun Nilssons sätt att hantera det historiska stoffet och den kritiska granskningen i boken »När Sverige sålde Nobelprisindustrin« för konceptuellt tankarna till Edward Gibbons »Romerska rikets nedgång och fall« i mikroformat.

Läkemedelsindustrin har alltid varit en samverkanspartner för akademien. Båda parter verkar delvis inom samma samhällssegment trots att förutsättningarna inte är identiska. Verksamhetens kvalitet kan mätas på olika sätt och med en mängd olika indikatorer. Från bibliometriska analyser till analyser av kassaflöde och tillväxt. Hur man kalibrerar modellen blir förstås avgörande för signalvärdet till omvärlden, och även för slutresultatet. Om man inte tar hänsyn till randvillkoren och helheten finns en risk att man missar målet.

»När Sverige sålde Nobelprisindustrin« baseras på ett stort antal unika intervjuer med makthavare från flera decennier inom svensk läkemedels- och bioteknikindustri. Efter ett preludium med ett holistiskt svep, presenterar Torun Nilsson en kronologisk analys baserad på både intervjuer och omfattande analyser av aktuella fakta om politisk situation och ägarförhållanden. Bland dem som analyseras och intervjuas kan nämnas Peter Sjöstrand, Håkan Moberg, Mathias Uhlén, Håkan Björklund, Arvid Carlsson, Sören Gyll, Percy Barnevik, Bertil Åberg, Harry Faulkner.

Torun Nilsson beskriver framväxt, forskningsportföljer, fusion, finansiella strategier och i vissa fall förintelse av företagen på ett kvalificerat sätt, och med integritet.

Analyserna är glasklara, och bevekelsegrunderna för monumentala beslut

som kommer att ge en långvarig resonans i både svenskt näringsliv och i forskarvärlden framtonar på ett sätt som inte tidigare beskrivits i samtida svensk litteratur.

Boken avslutas med träffsäkra analyser och slutsatser.

En intressant detalj är jämförelsen med den danska modellen för att genom stiftelseformen säkra ägandet av danska läkemedelsbolag.

Torun Nilsson skriver initierat och med hög precision. Texten är lättläst och med en dramaturgi som suger in läsaren i texten och handlingen. Initierade biomedicinska fakta och forskningsresultat blandas med en kvalificerad etnografisk och socialantropologisk analys av ingående komponenter, både svenska och utländska.

Boken är ett unikt bidrag till kunskapen om svensk life-science-verksamhet. Den borde bli ett standardverk och förtjänar att läsas av alla som vill vaccineras mot tunnelseende och navelskåderi. Molekylära, genetiska och epigenetiska fynd i all ära, men om dessa fenomen inte speglas mot samhällsutvecklingen i stort kan den återstående relevansen för medborgaren bli mer begränsad. »När Sverige sålde Nobelprisindustrin« ger näring åt en mer nyanserad bild av hur och varför en utveckling går åt ett visst håll.

Sammanfattningsvis: tillväxt, kvartalsekonomier och chefsersättningsmodeller utan kontroll på ägandet och därmed inflytandet medför risk för urholkning. »När Sverige sålde Nobelprisindustrin« är utan tvivel ett epokgörande bidrag till svensk samtids historia. Den förtjänar att läsas av både studenter, forskare och sjukvårdspersonal och har alla förutsättningar att bli en »blockbuster«.

Li Felländer-Tsai

professor,
Karolinska institutet

Din politiska motståndare – en euroman kristofob etnosadist?

Kreativ användning av ordböcker kan förse den verbalt skrupelfria med uttryck för pseudodiagnoser, färdiga att användas som etiketteringsvapen mot politiska motståndare.

Foto: Colourbox

I en debattartikel i Financial Times (den 3 augusti 2010) beskrevs Venezuelas president Hugo Chavez som företrädare för en »narcissistisk-leninistisk« retorik. Detta torde vara det senaste exemplet på en allt mer utbredd metod att karakterisera personer i samhällsdebatten med hjälp av psykiatriserande begrepp. Metoden kan spåras tillbaka till Lenin, som använde »nekrofil« i en psykologisk-politisk betydelse för att kritisera religionen.

Särskilt populära just nu är kombinationer med »fobi«, det vill säga hänsyftningar på rädsla som inte är förnuftsstyrd. Nya tillskott i denna internationella flora som ännu inte uppmärksammas i svensk debatt är bland annat det danska »eurofobi« som beteckning för en »sjuklig eller ogrundad rädsla för europeiskt valutasamarbete«. En politiker med motsatt hållning kan kallas »euroman«, det vill säga »girigbuk, ansluten till det europeiska valutasamarbetet«. I USA används begreppet »terrorfobi« i två betydelser, antingen som irrationell rädsla för terrorism eller som den stämning som motiverar USA:s nationella säkerhetspolitik sedan den 11 september 2001. Högern i England och USA har börjat använda termen »etnomasochism« för att pådyvla meningsmotståndare en hållning vars kärna anses innebära att den egna kulturen nedvärderas och alla andra framhålls som mycket bättre. Nedvärderande hållning mot andra folk och kulturer kallas på motsvarande sätt »etnosadism«.

Metoden att psykiatisera det politiska språket har vida utvecklingsmöjligheter. Skatteverket skulle kunna hävda att skattesmitare drabbats av »taxofreni« på grund av deras djupt kluvna och personlighetsgenomgripande hållning till skatter. Sannolikt skulle det vara effektivt för indrivningen av undanhållen skatt att få taxofrena klassade som otillräkneliga och ställda under förvaltare.

I försvarsdebatten skulle hökarna kunna börja psykologiska operationer genom att tillvita sina motståndare »civil demens« i syfte att peka på en förment oförmåga att orientera sig i omvärlden och reagera adekvat på militära hot. Politiker som distanserat sig från folket skulle kunna påstås lida av »folkofobi«. Här skulle dock språkliga purister genast invända att det i så fall borde heta »demofobi« (av grekiskans »demos« för »folk«), men en sådan markering skulle bara avslöja dem själva som verkliga »messer-schmittar«. Den som är eller tror sig vara »alldeles normal« skulle kunna pådyvlas »normalism«.

Sovjetpsykiatri berikade på sin tid den diagnostiska terminologin med »skennormalism« för synbarligen »normala« personer, vars verkliga störning

ar vore möjliga att påvisa först vid omfattande psykiatrisk undersökning. En »rättspatetiker« skulle kunna definieras som en person med ett emotionellt överspänt intresse för rättvisa i andras sak. Motsvarande överintresse i egen sak har redan etiketterats hos rättshaverister.

Hos ideella organisationer och statliga myndigheter finns naturligtvis ett antal »relevantiker« som lider av »relevantiasis« (ett emotionellt översvallande, driftstyrt behov att personligen manifesteras sin existentiella relevans i samtidsfrågor). Relevantikern kan bli samhällsfarlig om hon eller han tror sig ha en historisk mission att konfrontera andra människor eller allvarliga samtidsproblem. »Klientiasis« kan beteckna en klådaktig drift hos exempelvis socialarbetare att förstå klienten; tillståndet synes bli förvärrat vid närkontakt. Med en snegling på buddhistisk terminologi skulle man kunna peka på »karmafobi« (rädsla att ta konsekvenserna av egna handlingar) som en västerländsk pandemi.

Psykiatiseringen av det politiska språket är en del av en grundläggande nedvärdering av motståndaren. En samtalsrelation ersätts av en objektrelation, där man etiketterar någon med pseudodiagnoser. Verklig dialog ersätts av förment diagnos. Resultatet – eller det dolda syftet – blir en markering att ingen behöver föra en seriös dialog med den som har en fobi eller en liknande tankestörning. Argumentationen förs »ad hominem« (mot människan). Motståndaren anses inte vara mottaglig för förnuftsargument. Han eller hon kanske hellre borde underkastas psykiatrisk vård eller åtminstone en konsultation.

Psykiatiseringen av det politiska språket förstärker hållningen att psykiska sjukdomar skulle vara förklenande. Den medför dessutom att de egentliga psykiska sjukdomstillstånden och störningarna inte behandlas med full respekt.

Psykiatiseringen av det offentliga språket är inte något uttryck för en avsiktlig psykiatrisk expansionism. Snarare är det så att psykiatri tappat kontrollen över allt mer av sin professionella terminologi. »Ego« och »schizofreni« hör sedan länge hemma i vardagsspråket. »Psykopat« är i dag en så vida använd etikettering för exempelvis dominerande chefer att den vid rättspsykiatriska diagnoser har behövt ersättas med »antisocial personlighetsstörning«.

Hur ska man då motverka att en psykiatisering av det offentliga samtalet leder till språkförståelse? En medveten sanering av språkbudet kan skapa större klarhet och bättre respekt. I de fall det verkligen är fråga om en aggressiv kritik eller en oförsonlig hållning bör man hellre än »fobi« tala om »kritik« eller till och med »fientlighet«. Det markerar ett medvetet val av hållning hos motparten – inte en psykisk reaktion.

Den kände filosofiprofessorn Ingemar Hedenius, som med sin bok »Tro och vetande« (1949) gick till angrepp mot kristendomens sanningsanspråk, var förvisso kristendomskritisk eller till och med kristendomsfientlig, men han var inte »kristofob«.

Att motverka psykiatiseringen av det politiska språket är i sista hand en fråga om vanlig ordning och reda i debatten. Man bör undvika att etikettera motståndaren och i stället koncentrera sig på kritik och utbyte i sakfrågan.

Jonas Hartelius
författare